

A. S t r e i k u s. Bažnyčios padėtis 1953-1990 m.
Katalikų Bažnyčios ir tikinčiųjų teisių ribojimas. Prievartinės ateizacijos politika
r e c e n z i j a

Pasirinktą tematiką apie Bažnyčios padėtį Lietuvoje 1953-1990 m. autorius analizuoja pasitelkdamas aštuonias, matyt, aktualiausias, jos gyvenimo tuo laikotarpiu problemas. Apžvelgiama sovietų valdžios politika ribojant bažnyčių tinklą, religinės literatūros platinimą, diskriminuojant tikinčiuosius, KGB infiltracija į Kauno dvasinę seminariją ir bažnytinės vadovybės institucijas, taip pat apžvelgiama kai kurių netradicinių religinių bendruomenių padėtis. Darbas pagrįstas archyviniais šaltiniais, sovietinio laikotarpio juridiniais dokumentais. Kai kurie dokumentai pridėti prie teksto kaip priedai, iliustruojantys sovietinių institucijų religinės politikos metodus ir siekius.

Darbas atliktas kompetentingo istoriko, tiesa, atrodo, parengtas kiek skubotai. Tokį išpūdį daro netvarkingas tekstas: skirtingi šriftai, nesutvarkytos nuorodos, korektūros klaidos. Šiuos dalykus nesunku ištaisyti, kartu norėčiau atkreipti dėmesį ir į kai kuriuos vertinimus.

Bene aktualiausia Bažnyčiai ir visuomenei tema šiame tyrime – KGB infiltracijos problema, darbe ji ypatingai akcentuojama, analizuojama trijuose skyriuose iš aštuonių. Manychiau, ji aptarta pernelyg faktografiškai, pateikiant skaičius ir pseudonimus (sunku pasakyti, kodėl kai kurie agentai iššifruoti, kiti – ne?). Atrodo, kad autorius nėra apsisprendęs, ar į LYA randamus dokumentus žiūrėti rimtai. Jo pateikti faktai sugestijuoja, kad agentų tinklas seminarijoje, tarp dvasininkų ir bažnytinės vadovybės institucijose patenkino KGB strategus, buvo pakankamai platus ir veiksmingas (kontroliuojant ryšius su Vatikanu ir kt.; taip pat žr. 2, 4 ir 5 išvadas). Tačiau nuskamba ir pora abejonės šaltinių duomenimis gaidelių: „1960 m. iš 22 kandidatų sąrašo KGB leido priimti 14, iš kurių pusė **neva** buvo užverbuoti“, „Vis tik nepaisant **tikrų ar tariamų** pasiekimų verbuojant naujus agentus tarp dvasininkų...“, galiausiai skaitome, kad 1979 m. KGB buvo nusivylusi agentūros darbu, dar daugiau, - kad „1969 m. vyskupų šventimus gavo artimus ryšius su KGB **anksčiau turėję** R. Krikščiūnas ir L. Povilonis“ [čia ir kitur paryškinta mano.- R.L.]. Tokio laviravimo tarp faktų tikriausiai pavyktų išvengti, iš esmės aptarus infiltracijos fenomeną ir jos rezultatus.

Svarbiausias tyrimo objektas yra Katalikų Bažnyčios padėtis 1953-1990 m., nors minimos ir kitos tikybos – liuteronai, protestantų atšakos, krišnaitai, musulmonai. Pastarųjų negausių bendruomenių situacijai skirtas atskiras skyrelis – „Netradicinių religinių

bendruomenių diskriminavimas“. Kodėl tokio skyrelio nenusipelnė tradicinės Lietuvos bendruomenės?

Antra vertus, ar kai kurios detalės apie sovietmetį „nepersūdytos“? Pvz., rašant apie netradicinių tikybų padėtį sovietiniais metais tikriausiai nereikėtų išleisti iš akių situacijos Lietuvoje 1918-1940 ir pastaraisiais nepriklausomybės metais. Pasak autoriaus, „jų [t.y. Jehovos liudytojų, sekmininkų, adventistų. – R.L.] egzistavimas oficialiai nebuvo pripažįstamas“. Tačiau juk tokiu pačiu statusu šie ir kiti „sektantai“, nežiūrint visų jų pastangų, tenkinosi Lietuvoje tarpukariu, tenkinasi ir dabar. Platesniame, ne vien Lietuvos SSR, kontekste nelabai įtikinamai skamba ir tai, kad neleidžiant įsteigti parapijų didžiųjų miestų mikrorajonuose, miestai „**neteko** svarbių dvasinės kultūros židinių“. Bažnyčių miestuose būta, be to, padėtis formuojant naujų parapijų tinklą po 1990 m. skatintų vertinti situaciją ne taip tiesmukai. Vargu ar gerai apgalvotas ir kitas teiginys, kad „sovietmečiu praktiškai nutrūko **prieš okupaciją** Lietuvoje **pradėjusi formotis** tautinio religinio meno tradicija“ – manyčiau, šios tradicijos pradžia anaipol ne XX a. Nepatikėjusi tvirtinimu, kad minint Vilniaus universiteto įkūrimo 400 metų jubiliejų, „buvo **visiškai nutylėtas** jėzuitinis jo veiklos tarpsnis“, paieškojau jubiliejinių knygų. 1976 m. išleistoje „Vilniaus universiteto istorija 1579-1803“ (Vilnius: Mokslas, 20 000 egz.) jėzuitų periodui skirta pusė tomo. Tik, suprantama, skaitytojas turėjo pats atsijoti istoriją nuo propagandos.

Norėčiau atkreipti dėmesį, kad gyvavo ir gyvuoja marijonų kongregacija (ne ordinas), yra licenciato laipsnis (ne licenciato).

Nežiūrint šių pastabų, kurios iš esmės gali būti ir poleminės, darbas atliktas kvalifikuotai, visos temos analizuojamos išsamiai, išvados grindžiamos gausia faktine medžiaga. Siūlau jį vertinti teigiamai.

2008 m. lapkričio 5 d.

Dr. Regina Laukaitytė
Lietuvos istorijos institutas